

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ СТИСЛОГО ТЕКСТУ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ)

Стислість та водночас ясність мови і мовлення завжди були і є рисами якісного спілкування. Метою статті є надання визначення стислого тексту у сучасних умовах та порівняння його побудови в українській та англійській мовах. Для цього було застосовано методи аналізу та синтезу лінгвістичної літератури з дотичних проблем, накопичення фактичного матеріалу та описовий метод під час аналізу результатів. Запропоновано таку дефініцію: стислий текст – це цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально і структурно організована, яка є прагматично спрямованим посередником комунікації в умовах економії ментальних та матеріальних зусиль, побудована за допомогою скорочення повного попереднього твору або від початку створена як коротка побудова, призначена за потреби для подальшого розгортання в більший текст. Фактичним матеріалом статті є тексти коротких інтернет-повідомлень на телеграм-каналах схожої тематики англійською та українською мовами. Проаналізовано по 100 зразків таких текстів та визначено низку їх спільних та диференціальних ознак. Стислі тексти є особливим видом сучасної лінгвістичної творчості, які не втрачають поширеності в усіх сферах людської діяльності. Їм притаманні численні ознаки як в плані вираження, так і в плані змісту. У стислих текстах спостерігаємо як кількісне (графічні скорочення, умовні позначення, сучасні емоційні позначки (смайлики тощо), елімінація зайвих слів, еліпс допоміжних лексико-синтаксичних одиниць), так і якісне (специфічного співвідношення частин мови, перевага більш простих за складом і значенням граматичних категорій) скорочення. Семантична компресія в СТ досягається завдяки використанню наявної у читача фоновій підтекстової інформації. Створення особливого комунікативного феномена – стислого тексту – можна вважати проявом творчої мовленнєвої діяльності суб'єкта. Перспективою дослідження є проведення кількісних порівнянь співвідношення різних засобів стиснення тексту в українській та англійській мовах.

Ключові слова: текст, стислий текст, компресія, стиснення, еліпс.

Постановка проблеми. Стислість та водночас ясність мови і мовлення завжди були і є рисами якісного спілкування. Боян бо віщий, аще кому хотяше піснь творити, то розтікашеться мислю по древу, сірим волком по землі, шизим орлом под облаки, на віки залишився негативним прикладом мовця, або спікера, якщо використовувати сучасне слово-запозичення. Один з найвідоміших ораторів світу Вінстон Черчіль також звертав увагу на довжину письмового тексту або промови як на їх негативну рису. Відомі його вирази «*This report, by its very length, defends itself against the risk of being read. Сама товщина цього звіту захищає його від небезпеки бути прочитаним*», або, цитуючи Блеза Паскаля, «*Today I'm giving a long speech because I didn't have time to prepare a short one. Сьогодні я буду говорити довго, тому що у мене не було часу підготувати коротку промову*» Уміння створювати стислий текст, отже, завжди цінувалося.

Цивілізаційні тренди розвитку інформаційного суспільства характеризуються тим, що за п'ять років ХХІ сторіччя людством було вироблено інформації більше, ніж за всю попередню історію. Обсяг інформації в світі зростає щорічно на 30 %. Тож у наш стрімкий час вимога стислості стає все гострішою, що надає актуальності аналізу стислих текстів як особливого лінгвістичного твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях сучасних лінгвістів велика увага приділяється тим різновидам творів науково-технічного, офіційно-ділового, газетно-публіцистичного та певною мірою художнього стилю, які характеризуються значним ступенем економії мовних засобів. Так, в роботах М. Васильєвої та Е. Закгейм, Б. Дюндіка, І. Інфантової, В. Кобкова, Т. Ковальчук, В. Миронової, І. Севбо, Е. Скороходько, В. Соловйова, К. Сухенко і низки інших авторів розглядаються композиційні та лінгвістичні особливості різних зразків стислих текстів (СТ).

В українському мовознавстві наявна значна кількість робіт, спрямованих на вивчення тих чи тих стислих текстів. Так, І.Г. Мирошніченко досліджує стислі тексти у мас-медійному дискурсі. Стиснення мас-медійних текстів різних жанрів зумовлюється стремлінням до економії мовних засобів, прагненням їхніх творців подати інформацію раціонально та прагматично. В українському мас-медійному дискурсі у якості засобів стиснення (компресії) текстів використовують різноманітні лексико-граматичні засоби. На лексико-морфологічному рівні застосовуються складання основ, складноскорочені слова, аббревіатури, універбація, усічення, телескопія, запозичення, кальки, фразеологізми. Більш компактні та економні моделі вираження думки відповідають сучасним установкам суспільства: тенденціям економії часу та зусиль на передачу та отримання інформації [4, с. 255]. У полі зору Н.О. Лисенко є стислість англійських експресивних текстів. Дослідниця, зокрема, підкреслює, що ця стислість досягається як за допомогою мовних або стилістичних засобів, так і за допомогою контексту, в якому вони вживаються [3, с. 44-45]. К.Ю. Шевчик досліджує стислі тексти у педагогічному дискурсі, зокрема у підручнику. Вона вважає, що прагматична спрямованість підручника зумовлює поліфункціональний характер СТ, що входять до його складу. Домінантною є когнітивна функція, що забезпечує розумову діяльність, яка реалізується під час пояснення нових понять, під час керування виконанням тих чи тих видів діяльності, наданні основи для розгортання думок. Стислий текст у структурі підручника виконує низку інших функцій, таких як індексальна, референційна, експресивна, розважальна, рекламна [8].

Сучасні жанри стислих текстів часто виникають у мережі Інтернет. Так, Н. Кузнецова та М. Шибеко, досліджуючи Twitter, зазначають, що винятковість цієї соціальної мережі виявляється в її зорієнтованості на швидкий та стислий виклад інформації. Профіль кожної особи у Twitter становить так званий мікроблог – сторінка у вигляді коротких постів, повідомлень, відповідей. ... Стислі тексти, які можуть публікувати користувачі, називаються твітами (tweet – «цвірінк!»). ...Одне «цвірінчання» (повідомлення) раніше могло містити 140 символів. Однак з листопада 2017 року засновники соціальної платформи розширили кількість символів у повідомленні до 280 [2, с. 353].

Т.А. Удовичка розглядає кліпове сприйняття інформації. Вона наголошує як на позитивних, так

і на негативних рисах сучасного кліпового сприйняття інформації; за умови кліпового мислення навколишній світ перетворюється на мозаїку розрізнених, мало пов'язаних між собою фактів, частин, осколків інформації. Кліпове мислення може використовуватися як захисна реакція організму на інформаційне перевантаження. Якщо врахувати всю ту інформацію, яку бачить і чує за день студент, плюс «всесвітнє звалище» Інтернет, то немає нічого дивного в тому, що його мислення міняється, підстроюється, адаптується до такого інформаційного світу [7]. З аналізу сучасних праць виникає потреба узагальнення проблем стиснення тексту.

Постановка завдання. Метою нашої статті є надання визначення стислого тексту у сучасних умовах та порівняння його побудови в українській та англійській мовах. Для цього було застосовано методи аналізу та синтезу лінгвістичної літератури з дотичних проблем, накопичення фактичного матеріалу та описовий метод під час аналізу результатів.

Виклад основного матеріалу. За останні десятиріччя в наявній системі стислих текстів різних мов відбулися помітні зміни. Їх аналіз дає змогу визначити такі основні напрямки лінгвальних змін:

- розширення і зміна жанрової номенклатури стислих текстів;
- зміна прагматичного вектора використання зазначеного типу текстів;
- зміни в лексичному наповненні СТ і їх синтаксичній структурі.

Ми традиційно пропонували визначення СТ яке базувалося на дефініції тексту І.Р. Гальперіна та мало такий вигляд: стислий текст – це повідомлення, об'єктивоване подібно до будь-якого іншого тексту в письмовій формі, побудоване за допомогою скорочення повного тексту або від початку створене як коротке, призначене за потреби для подальшого розгортання в більший текст. СТ має більшу інформативну насиченість порівняно з первинним повним варіантом, яка досягається різноманітними обов'язковими і факультативними засобами всіх рівнів мови [5].

Аналіз сучасних визначень тексту в лінгвістичній літературі привів нас до вибору дефініції, яка була запропонована О.О. Селівановою: «Текст – цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально і структурно організована, діалогічно вбудована в інтеріоризоване буття, семіотичний універсум

етносу або цивілізації, яка є прагматично спрямованим посередником комунікації» [6, с. 32]. Значна кількість компонентів цього визначення відповідають суті досліджуваного типу текстів, який має кілька особливостей. Стислий текст входить до цілісної семіотичної системи способів вираження діяльності людини у різних сферах (діловій, науковій, художній тощо), він не може існувати ізольовано і має свій набір вираження того чи того денотативного або конотативного значення. це узагальнене вираження ментальності та світосприйняття етносу на тому чи тому етапі його цивілізаційного розвитку, яскраво прагматично забарвлений: він призначений для економії ментальних та матеріальних зусиль адресата та адресанта. Тому ми пропонуємо таку дефініцію стислого тексту: стислий текст – це цілісна семіотична форма психомовленнєвомисленнєвої людської діяльності, концептуально і структурно організована, яка є прагматично спрямованим посередником комунікації в умовах економії ментальних та матеріальних зусиль, побудована за допомогою скорочення повного попереднього твору або від початку створена як коротка побудова, призначена за потреби для подальшого розгортання в більший текст.

Серед наявних у лінгвістичній літературі класифікацій СТ ми підтримуємо ідею про існування двох основних різновидів СТ: первинний стислий текст, що формується до створення повного варіанту, і вторинний стислий текст, який є результатом переробки відповідного розгорнутого тексту. Первинний текст може потенційно розгортатися (прикладом може бути дайджест новин, СМС-повідомлення) або необхідно розгортатися (тези доповіді, план твору). Потенційно розгорнутий текст може бути незалежним, тобто зрозумілим без контексту і ситуації, ситуативно або контекстуально залежним або спиратися на екстралінгвістичні основи (підпис до малюнка). Необхідно розгорнутий текст може бути підготовлений для публікації і існувати самостійно (тези наукового повідомлення) або бути допоміжною ланкою під час побудови повного варіанту (план виступу). У свою чергу, вторинний СТ може існувати як невід’ємна складова частина повного тексту (план книги, формула винаходу) або являти собою окремий твір (реферат, анотація). З формальної точки зору стислі тексти можна розділити на нормовані стислі і форсовано стислі, тобто складені з порушенням будь-яких існуючих норм сучасної літературної мови. Прикладом першого типу можуть

бути тези наукового повідомлення, другого – СМС або словникова стаття.

Фактичним матеріалом нашого дослідження стали тексти коротких інтернет-повідомлень на телеграм-каналах схожої тематики англійською та українською мовами. Жанрово-прагматичні особливості цих текстів вимагають їх стислості, оскільки вони мають привернути увагу читача та не затримати її надто надовго. Нами було проаналізовано по 100 зразків таких текстів та визначено низку їх спільних та диференціальних ознак. Джерелами матеріалу дослідження стали телеграм-канали англійською мовою <https://t.me/tlgrm.eu/channels/@thetruthinfo> та українською мовою https://t.me/s/svidomi_ua.

На графемному рівні компресія тексту як в англійській, так і в українській мовах здійснюється в формі скорочення або вилучення певних графем. Є випадки використання цього засобу компресії практично в усіх жанрах СТ, наприклад:

NYT Marina Ovsyannikova, the former Russian state TV journalist who staged a rare protest Moscow's war with Ukraine live on air and had been under house arrest, has fled her homeland with her daughter, her lawyer said Monday. Read more

У російському Белгороді пролунали 16 вибухів. Росіяни повідомляють про начебто «роботу ППО». Губернатор Белгородської області Гладков заявив, що дві людини нібито поранені.

Тут можуть спостерігатися загальноприйняті буквені скорочення, так і у жанрах з форсованою компресією наявні специфічні буквені скорочення, наприклад:

ESG Is Evil More than just an illegitimate power grab, it is threatening the global food and energy supply. Biden, OPEC+, and the SPR: His Search for Energy Ruination Cutting off his pretty nose to "punish" the Saudis.

На графемному рівні СТ також притаманне специфічне використання розділових знаків: знаки пунктуації можуть грати певну роль в процесі побудови стислого тексту, зокрема слід відзначити роль дужок, двокрапки, дефіса, трьох крапок, тобто розділові знаки є певним засобом економії, тому що замінюють більш об’ємні лексичні одиниці або цілі речення.

Сполучення різних шрифтів, наявність абзаців, рубрикація, нумерація, умовні значки відіграють важливу роль у компресії текстів, тому що сприяє швидкому й цілісному сприйняттю інформації читачем. Так, для коротких інформаційних повідомлень характерна компактність, вони зво-

дяться до одного абзацу, що є невід'ємною вимогою їхнього визначення:

Struggling on the battlefield in southern and eastern Ukraine, Russia felt war on its own territory on Sunday as more than a dozen explosions ripped through a Russian border region, and a series of blasts severely damaged the offices of Russia's puppet government in the Ukrainian city of Donetsk.

У тимчасово окупованому Донецьку пожежа у будівлі так званої «міської адміністрації» Росії повідомляють про «пряме влучання», унаслідок якого в будівлі нібито вибиті всі вікна та начебто згоріли три автомобілі.

Морфологічна структура стислих текстів перш за все спирається на перевагу іменників, тобто специфічне співвідношення використовуваних в них частин мови та, по-друге, спостерігається особливе функціонування найбільш значущих частин мови і їх категорій. Отже, практично у всіх стислих текстах найістотнішу роль грають іменники, наприклад:

Disney is suspending operations in Russia, the decision will affect the release and production of new products. Тут серед 10 знаменних слів 7 іменників, тобто 70%.

НАТО планує передати Україні засоби боротьби з дронами найближчими днями, — генсек альянсу Столтенберг Йдеться про сотні станцій активних перехоплювачів. З 18 знаменних слів тут 12 іменників, тобто близько 67%.

Механізм стиснення тексту простежуємо також і нарівні синтаксису, де важливим є розмір, кількість і основні типи речень в стислих текстах, ступінь їх поширеності, особливості функціонування членів речення та деякі інші характеристики. За нашими спостереженнями, більшість стислих текстів складається з складносурядного безсполучникового речення, що охоплює від двох до п'яти частин, наприклад:

Elon Musk, the billionaire chief executive of SpaceX, abruptly reversed himself on Saturday, saying that his company would continue to fund the operation of the Starlink internet service in Ukraine, where it has become a digital lifeline for both soldiers and civilians (4 частини).

Так званий «очільник» військово-цивільної адміністрації Херсонської області Владімір Сальдо оголосив про «організоване переміщення» цивільних на лівий берег Дніпра та заявив, що евакуйованим до РФ нібито дадуть житлові сертифікати (3 змістові частини).

Лінгвістична компресія також проявляється в англійській мові у вилученні окремих службо-

вих частин мови та допоміжних слів. Серед частин мови, що підлягають елімінації, слід назвати прийменники, сполучники, допоміжні дієслова, частку *to* перед інфінітивом та інші. Розповсюдженим є вилучення сполучників *and* та *or* між однорідними членами речення під час переліку відповідних понять, оскільки вони можуть бути легко замінені безсполучниковим зв'язком, або спеціальним графічним символом без втрати свого значення. Але ця риса не є типовою для нормовано стислих дайджест-новин.

В останні роки надзвичайно поширеними стали особливі лексичні одиниці в Інтернет-мові, що охоплює розмовну мову, мову співзвуччя, піктограми (смайлики) та аббревіатури. Назви деяких цифр і букв однакові зі словами, але їх набагато простіше і швидше написати:

The US Army has deployed two patriot air defense system batteries in Rzeszów airport, Poland.

Ілон Маск повідомив, що продовжить фінансувати послуги Starlink в Україні.

Семантичний бік є, на наш погляд, найважливішим показником будь-якого стислого тексту. Еліпс тематичної частини повідомлення в стислих текстах посідає значно помітніше місце в кількісному плані в порівнянні з розгорнутим варіантом. Це стає можливим у тих випадках, коли у читача є певні фонові знання, позатекстова інформація. Під час стиснення початкового варіанту повного тексту має місце зворотний процес, тобто перш за все скорочення тематичної частини повідомлення, що є необхідною передумовою створення інформативного тексту. Наведемо приклад.

Taliban delegation arrives at St. Petersburg International Economic Forum – RosSMI. Terrorists have come to the terrorists. Читач добре знає, що як Талібан, так і путінська росія є визнаними терористами.

Стрелков підтвердив, що пішов на фронт. Нагадаємо, ГУР оголосило винагороду за нього у розмірі \$100 000. Буданов сьогодні заявив, що «розвідці відомо одне з місць розташування Гірка-Стрелкова, але нам він не потрібен, він потрібен Гаазі». Чекаємо в полоні!

Читачеві, який постійно знайомиться з політичними новинами, добре відоме ім'я Гірка-Стрелкова, на якого чекає міжнародний суд у Гаазі за збиття цивільного літака.

Отже, аналіз низки стислих україномовних та англійських текстів дає змогу визначити їх головні спільні риси.

Висновки і пропозиції. Стислі тексти є особливим видом сучасної лінгвістичної творчості,

які не втрачають поширеності в усіх сферах людської діяльності. Їм притаманні численні ознаки як в плані вираження, так і в плані змісту. У стислих текстах спостерігаємо як кількісне, так і якісне скорочення. Для досягнення кількісного скорочення задіюють різноманітні графічні скорочення, умовні позначення, сучасні емоційні позначки (смайлики тощо), елімінацію зайвих слів, еліпс допоміжних лексико-синтаксичних одиниць. Якісні скорочення в СТ можуть досягатися за допомогою специфічного співвідношення частин мови, в першу чергу за рахунок зазначеного вище еліпсу службових слів, в укра-

їнській мові більш інформативно насичені форми непрямих відмінків витісняють форми називного відмінка; в цілому переважають більш прості за складом і значенням граматичні категорії. Семантична компресія в СТ досягається завдяки використанню наявної у читача фонові підтекстової інформації. Створення особливого комунікативного феномена – стислого тексту – можна вважати проявом творчої мовленнєвої діяльності суб'єкта. Перспективу дослідження вбачаємо у проведенні кількісних порівнянь співвідношення різних засобів стиснення тексту в українській та англійській мовах.

Список літератури:

1. Камінський Ю. І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії. Вісник СумДУ. 2007. С. 109–112. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14041695.pdf> (дата звернення: 14.09.2021).
2. Кузнецова М., Шибек А. Прагматичний потенціал засобів текстової комунікації у соціальній мережі TWITTER. Наукові записки. Вип. 164. Серія «Філологічні науки». Кропивницький : Видавництво «КОД», 2018. С. 351–355.
3. Лисенко Н. О. Стислий текст у сучасному експресивному дискурсі. Англістика та американістика. 2017. Вип. 14. С. 40–45.
4. Мірошниченко І. Г. Лексико-граматичні засоби створення стислого тексту (на матеріалі українських мас-медіа). Наукові записки. Серія : Філологічні науки. 2014. Вип. 128. С. 251–255.
5. Панченко Е. И. Лингвистика сжатого текста (на материале современного русского языка): дисс. ... д-ра филол. н. : 10.02.02 – русский язык. Днепропетровск, 1998. 326 с.
6. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Киев: Фитосоциологический центр, 2002. 336 с.
7. Удовиська Т.А. «Кліпове мислення» молоді: особливості прояву в процесі навчання (до постановки проблеми). Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. Дод. 1. Вип. 31. К., 2013. Том VIII (50). С. 407–416.
8. Шевчик К.Ю. Способы достижения сжатости текста учебника: форсированно и нормированно сжатые тексты. Лингвистика. Лингвокультурология. Збірник наукових праць. 2017. Том 11. С. 153–163.
9. Яковичена Н. Ю. Компресія номінативних одиниць у науково-технічному тексті у когнітивному і функціональному аспектах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.02 «Російська мова». Дніпропетровськ, 2007. 239 с.
10. Danah Boyd, Scott Golder, Gilad Lotan. Tweet, Tweet, Retweet: Conversational Aspects of Retweeting on Twitter [Electronic resource]. 2010. Access mode: <http://www.danah.org/papers/TweetTweetRetweet.pdf>
11. Lyman P., Varian H.R. How much information. Release of the University of California. Oct. 27, 2003.

Panchenko O. I. CONTEMPORARY UNDERSTANDING OF COMPRESSED TEXT (ON THE MATERIAL OF UKRAINIAN AND ENGLISH)

Conciseness and at the same time clarity of language and speech have always been and are features of quality communication. The purpose of the article is to provide the definition of compressed text in modern conditions and to compare its construction in the Ukrainian and English languages. For this aim, the methods of analysis and synthesis of linguistic literature on related problems, accumulation of factual material and descriptive method during the analysis of results are applied. The following definition is suggested: a compressed text is a complete semiotic form of psycho-speech-thinking human activity, conceptually and structurally organized, which is a pragmatically directed mediator of communication in conditions of economy of mental and material efforts, created by shortening a complete previous work or from the beginning a short construction, intended as needed for further expansion into a larger text. The factual material of the article is the texts of short Internet messages on Telegram channels on a similar topic in English and Ukrainian. 100 samples of such texts were analyzed and several their common and differentiating features were determined. Compressed texts are a special type of modern linguistic creativity, which do not lose their prevalence in all spheres of human activity. They are characterized by numerous features both in terms of form and in terms of content. In compressed texts, we

observe both quantitative (graphical abbreviations, conventional signs, modern emotional symbols (smileys, etc.), elimination of redundant words, ellipsis of auxiliary lexical and syntactic units) and qualitative (specific ratio of parts of speech, preference for grammatical elements simpler in composition and meaning categories) reduction. Semantic compression in compressed texts is achieved due to the use of background subtext information available to the reader. The creation of a special communicative phenomenon – a compressed text – can be considered a manifestation of the subject's creative speech activity. The perspective of the research is to carry out quantitative comparisons of the ratio of different means of text compression in the Ukrainian and English languages.

Key words: *text, compressed text, compression, shortening, ellipsis.*